

Bede István Tamás – Szilvási Patrik – Szokol Noémi

FESZOFÉ Nonprofit Kft. - Esettanulmány a ferencvárosi helyi foglalkoztatás javításáról és a budapesti hajléktalanok reintegrálásáról

A FESZOFÉ Nonprofit Kft. 2012 óta a legnagyobb hajléktalanfoglalkoztató az országban. Hatékonyságát és sikerességét a Belügyminisztérium által átadott díj mellett az is igazolja, hogy programját 2014-15 során országos méretűre bővítették. A tanulmány célja, hogy bemutassa a FESZOFÉ Nonprofit Kft. működési mechanizmusait, melynek ismeretében a szerzők a vállalat lehetséges fejlesztési irányait, illetve az adaptációra vonatkozó lehetőségeit fogalmazzák meg. Mindezzel szándékuk a társadalmi problémák alternatív megoldásainak azonosítása, a veszélyeztetett társadalmi csoportok munkaerő-piaci integrációjának elősegítése.

Kulcsszavak: társadalmi vállalkozások, hajléktalan foglalkoztatás, reintegrálás, fejlesztés, hajléktalan mintaprogram, Ferencváros

Jelkód: I38, D63

Bevezetés

Csoportunk a társadalmi vállalkozások, ill. ezek fejlesztési lehetőségei iránti közös érdeklődésnek köszönhetően állt össze. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem nemzetközi tanulmányok szakos hallgatóiként fontos számunkra a társadalmi problémák alternatív megoldásainak felkutatása, a veszélyeztetett társadalmi csoportok munkaerő-piaci integrációjának elősegítése. Elsődlegesen ez a fajta szociális érzékenységünk és a tanulni akarás motivált bennünket a tanulmányunk elkészítésében.¹⁵

A vizsgálat tárgyaként egy olyan társadalmi vállalkozást kívántunk választani, amely valamelyest egyedí, sajátos tevékenységet folytat, de mégis követendő példaként tudjuk bemutatni. Így esett a választásunk a FESZOFÉ Nonprofit Kft.-re, amelyhez hasonló önkormányzati tulajdonban lévő társadalmi vállalkozások Magyarországon jelenleg nem találhatók meg nagy számban.

A tanulmány elkészítése során a fő dilemmát számunkra a definíciós probléma okozta, főleg a magyar, ill. európai fogalmi tisztázás hiánya. (Szabó és Petheő 2009, 3) Mivel nincsen a társadalmi vállalkozásokra vonatkozóan pontos jogi forma, vagy státusz meghatározva, számos helyzetben mi magunk is megkérdőjeleztük, hogy a FESZOFÉ Nonprofit Kft. társadalmi vállalkozásnak minősül-e. Így a tanulmányunk egyik súlypontját ennek a dilemmának a boncolása jelentí. Célunk, hogy erre a kérdésre kielégítő választ és indoklást tudjunk nyújtani, valamint, hogy bemutassuk a vállalat működési mechanizmusát, az esetleges fejlesztési irányokat és az adaptációra vonatkozó lehetőségeket.

A tanulmány felépítése az alábbiak szerint írható le. Elsőként bemutatjuk a társadalmi vállalkozások ökoszisztémáját, a vonatkozó szabályozási környezetet. Ezt követően a vállalkozás kialakulását, szervezeti struktúráját és tevékenységi köreivel foglalkozunk.

¹⁵Ez a tanulmány nem születhetett volna meg Sebők Endre, a FESZOFÉ Nonprofit Kft. vezetőjének készséges közreműködése nélkül. Ezúton is köszönjük neki az interjút, amelynek során kérdéseinkre segítőkészen válaszolt, ill. körbe is vezetett minket a vállalat központjában. A találkozásunk nemcsak a tanulmány megírásában jelentett nekünk segítséget, hanem szemléletformálásként és inspirációként is tekintünk rá. Szeretnénk továbbá Dr. Szabó Mátyásnak, a felkészítő tanárunknak is hálás köszönetet mondani, akinek révén tudomást szereztünk a verseny kiírásáról, és akinek bátorítására befogtunk a társadalmi vállalkozások világának felderítésébe. Köszönjük szépen a tanulmány írása alatt nyújtott folyamatos útmutatást, az építő jellegű beszélgetéseket és hogy bármikor fordultunk hozzá kérdéseinkkel, fáradhatatlanul segítette munkánkat.

Amit igyekszünk kritikusan vizsgálni és az elért eredmények és társadalmi haszon kiemelése mellett rámutatunk az esetleges hiányokra és fejlesztési potenciálra is. Végül elemezzük, milyen feltételek mellett lehet adaptálni a FESZOFÉ Nonprofit Kft. tevékenységét más régiókba és összefoglaljuk a vizsgálatunk eredményeit és a saját konklúzióinkat.

Társadalmi vállalkozások ökoszisztémája

A vállalat vizsgálatát megelőzve, első lépésként indokoltnak tartjuk a használatos kifejezéseket tisztázni, valamint magát a társadalmi vállalkozás definícióját körbejárni. Az esettanulmánynak azonban nem célja, hogy egy olyan definíciót hozzon létre, amely minden társadalmi vállalkozásra illeszkedni tudna. Mégis egy konkrét példa – mint a FESZOFÉ Nonprofit Kft. vizsgálata – úgy véljük, közelebb tud minket hozni a Magyarországon működőképes és fenntartható társadalmi vállalkozások alternatívájához.

Még mielőtt a ferencvárosi szervezetre reflektálnánk, megkövetel ez a rész egy rövid fogalmi tisztázást. A földrajzi és politikai adottságokhoz mérten az Európai Bizottság által képviselt definíciót tartjuk a leginkább mérvadónak.¹⁶ Eszerint a társadalmi vállalkozások esetében a piaci tevékenység célja nem a profit szerzése, hanem egy társadalmi cél elérése. Amennyiben a vállalat termel profitot, azt vissza kell forgatnia a vállalatba a nagyobb társadalmi haszon elérése érdekében. Kritérium továbbá, hogy a szervezeti felépítésnek összhangban kell állnia a vállalat céljával, demokratikus részvételen alapulva vagy a társadalmi igazságosságra fókuszálva. A létező elméleti iskolák ismerete mellett az európai definíció, amiből mi a tanulmányunkban kiindulunk. Ez nem azt jelenti, hogy egyéb iskolákkal nem osztozhat hasonlóságokon, de a területi affinitások és sajátosságok¹⁷ nélkülözhetetlen tényezői a vállalkozási formának.

A történeti fejlődés során a társadalmi vállalkozások tekintetében kirajzolódott egy amerikai és egy nyugat-európai irányzat. A társadalmi problémák gyógyítására irányuló szervezeti formában mondhatni egyetértés van abban, hogy a nonprofit szektor az, ahol a társadalmi vállalkozások leginkább működni tudnak. Ennek is létrejöttek a gyakorlatban különböző fajtái. Amikor a nonprofit fogalom megjelent hasonló problémák merültek fel, mint a társadalmi vállalkozások definíciós kérdéskörében, mivel annak meghatározása is megkövetelt korábban kutatási tevékenységet. (Kuti és Marschall, 1991) A nyugat-európai irányvonalon maradván kiemelkedő jelentőséggel bírnak az EMES kutatóhálózatának eredményei, melyek az amerikai iskola jegyeivel egyetemesen megjelennek a Bizottság álláspontjában. (Defourny és Nyssens 2012)

Magyar szabályozási környezet

A társadalmi vállalkozások általánosságban nem légüres térben, hanem egy ökoszisztéma részeként tudnak csak virágozni. Emiatt pedig nem lehet a gazdaságban, ill. a szociális szférában bekövetkező változásoktól elszigetelten kezelni őket. A társadalmi vállalkozásokra irányuló támogatások akkor tudnak hatékonyan érvényesülni, ha egy pozitív környezetet hozunk létre számukra, beleértve a kiszámítható, egységes és következetes szabályozási környezetet is. Jelen fejezet célja, hogy a magyar szabályozási sajátosságokra hívja fel a figyelmet egy rövid nemzetközi összehasonlítás segítségével. (Varga 2011, 97-100)

Magyarországon jelenleg nincs a társadalmi vállalkozásokra vonatkozó egyértelmű jogi forma, vagy státusz, aminek van pozitív hatása a szektor további fejlődésére, hiszen teret enged az innovációnak, az új és kreatív megoldásoknak. Ez az öndefiníciós probléma azonban ugyanakkor nehezíti is a helyzetünket, hiszen egyrészt nem tudunk pontos képet kapni a Magyarorszá-

¹⁶Lásd: az Európai Bizottság honlapja: *Social Enterprises*. Forrás: http://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises_en

¹⁷Később beláthatjuk, hogy különbséget kell tenni az Európai Unió belüli Nyugat és Kelet-és Közép Európa között - utóbbiba Magyarország is beletartozik – a társadalmi vállalkozások tekintetében.

gon aktívan tevékenykedő társadalmi vállalkozások számának alakulásáról. A vállalkozók részére egy rendkívül széles paletta áll rendelkezésre, a különböző jogi formák minden előnyével és hátrányával. A kísérletezésnek bizonyos törvények szabnak keretet, ezek felsorolása helyett azonban inkább a fontosabb sarokpontokat emelnénk most ki. (Varga 2011, 21-25)

A hazai szabályozás lehetővé teszi, hogy a nonprofit szervezetek gazdasági, vállalkozási tevékenységet folytassanak, azonban ezt csak kiegészítő jelleggel, és csak addig, amíg a szervezet eredeti, társadalmilag hasznos célját ez nem veszélyezteti. Habár a társadalmi vállalkozásokra nem vonatkoznak diszkriminatív adószabályok, különösebb kedvezmények sem, kivéve, ha valamilyen különleges státusszal, mint a közhasznúsággal rendelkeznek. A nonprofitként működő társadalmi vállalkozások nem kötelesek társasági adót fizetni, ha cél szerinti tevékenységként sorolható be a vállalkozási tevékenységük. Mivel a gazdasági társaságokra semmilyen kedvezmény nem vonatkozik, (hiába van társadalmi céljuk és hasznuk is) ezért ezt a formát kevesen választják a kezdetekkor. (Varga 2011, 21-25)

A nonprofit gazdasági társaságok, mint amilyen az általunk vizsgált FESZOFÉ Nonprofit Kft. is, üzletszerű gazdasági tevékenységet csak kiegészítő jelleggel folytathatnak. Ennek értelmében a gazdasági társaság tevékenységéből származó nyereség a tagok között nem osztható fel, az mindenképp a gazdasági társaság vagyont gyarapítja. A kiegészítő jelleg a szakirodalom értékelése alapján egy korlátozó kitételként fogható fel. Lényegében vagy arra kényszeríti a nonprofit társaságokat, hogy az úgynevezett „cél szerinti tevékenységbe” rejtsek el a gazdasági tevékenységüket, vagy arra, hogy folyamatosan nem árbevétel jellegű bevételre tegyenek szert. Ez sok esetben - amikor például a menedzsmentnek folyamatos feladata a hagyományos forrásszervezés is - az erőforrások szétforgácsolódásához vezethet. (Varga 2011, 21-25)

Ennek a sajátos szabályozási jelenségnek a magyarázata abban található, hogy a mai nonprofit gazdasági társaságok zöme a korábbi közhasznú társaságok jogutódja (mint ahogy a FESZOFÉ Nonprofit Kft. esetében is láthatjuk majd) nem függetlenek az állami szektortól és nem piacorientált módon működnek. Az újonnan alakuló szervezetek számára akkor lehet fontos alternatíva ez a forma, amennyiben a vállalkozás főként adományokból és állami támogatásból tartja fent magát, valamint ha sikerül olyan befektetőkkel megállapodni, akik a minél nagyobb profit elérése helyett visszaforgatnák a nyereségüket a társadalmi haszon elérése érdekében. Ez újabb nehezítő faktor a vállalkozóknak, hiszen manapság nehéz ilyen befektető partnert találni. (Varga 2011, 21-25)

Ferencvárosi Szociális Foglalkoztató és Ellátó Nonprofit Kft.

A Ferencvárosi Önkormányzat Képviselőtestülete 1997. január elsejével alapította meg az általunk vizsgált FESZOFÉ Nonprofit Kft. akkori elődjét. A meglévő szociális foglalkoztató tevékenységét kibővítve, bizonyos önkormányzati feladatokat is átvéve, célként határozták meg a tartósan munkanélküli, valamint a megváltozott munkaképességű ferencvárosi lakosok számára a foglalkoztatási lehetőségek biztosítását. (FESZOFÉ 2015, 5)

Fontos, hogy a cég eleinte közhasznú társaságként működött, majd Ferencváros Szociális Foglalkoztató és Ellátó Nonprofit Kft. néven 2008. január elsejével átalakult, az alapadatok azonban változatlanok maradtak. Tanulmányunkban később bővebben tárgyaljuk ennek a szervezeti átalakulásnak a sajátos jelentőségét és következményeit. (FESZOFÉ 2015, 5)

A FESZOFÉ, mint társadalmi vállalkozás

A már jól működő kapcsolati hálóval és a foglalkoztatottak körében egy megbízható képpel rendelkező FESZOFÉ az Európai Bizottság által megfogalmazott definíciós halmazba megfelelően illeszkedik. A FESZOFÉ Nonprofit Kft. tevékenysége, ill. a társadalmi vállalkozás profilja összeegyeztethető egymással, mivel a vállalatnál a társadalmi problémák kezelése előtérbe kerül a profitszerző magatartással szemben, a nonprofit szervezeti forma ugyanis a nyereség vállalko-

zásba való visszaforgatását célozza. Amíg a hagyományos társadalmi vállalkozások döntéshozatali autonómiával rendelkeznek, ami egy meghatározó tényezőjük, addig a FESZOFÉ-nél ez nem található meg. De ez nem feltétlen okoz problémát, hiszen a szervezeti és a tulajdonosi háló átlátja a helyi problémákat, mivel a célterület önkormányzata maga a tulajdonos.

A munkaintegrációt tekintve abszolút a legjobb lehetőségeket tudja adni, amit bizonyít, hogy Magyarországon jelenleg a legtöbb hajléktalant a FESZOFÉ foglalkoztatja. Az újrahasznosítás, természetvédelem és innováció a cégről kialakított kép példaértékű részét képezi. A Bizottság által meghatározott kereteken kívül a FESZOFÉ társadalmi hasznosságát, társadalmi vállalkozás státuszát a finanszírozási oldalról is megvizsgáltuk.

Finanszírozási probléma ismertetése

Ahogy említettük, az EU is elismeri, hogy nincs egységes definíció, vagy vállalati forma a társadalmi vállalkozásokra vonatkozóan. Azonban globális probléma, hogy a létező definíció szerint hiába fér bele a társadalmi vállalkozás kategóriába egy szervezet – amit az EU egyébként elviekben támogat – a szokásos finanszírozási rendszer számára továbbra is sok esetben láthatatlan. Esetünkben például, a FESZOFÉ budapesti elhelyezkedése miatt uniós támogatásra nem igazán tud pályázni, annak ellenére sem, hogy a kerület egyes részei igen elmaradottnak számítanak. (FESZOFÉ 2015, 3-4)

Elmondható, hogy a magánszektorból kiinduló vállalkozások nagy része nehézségekkel küzd a fennmaradásuk érdekében. Már-már közhelynek is hangozhat, hogy hiába vezérelnek egy vállalkozást magasztos célok, annak a fenntarthatóság miatt profitorientáltságára is kell törekednie. Több irányból megvizsgálva azzal a mainstream gondolatmenettel kell egyetértünk, amely a pénzügyi lábak diverzifikálásán alapszik. A meglévő előnyök és hátrányok megléte mellett megállapítható, hogy a FESZOFÉ-nél a finanszírozási rendszer működőképes, éppen a több lábbon állás elvének köszönhetően.

A definíció mellett egy olyan pénzügyi eszköz is hiányzik, amely biztosítani tudná, mind a társadalmi vállalkozások működésbeli fenntartásának költségeit, mind pedig a kívánt társadalmi cél eléréséhez szükséges keretet. Tehát egy olyan alap szükséges¹⁸ külön a szociális vállalkozásoknak, ami nem földrajzi elhelyezkedés alapján tesz különbséget.

A tanulmányunk nem azt mondja ki, hogy csak önkormányzati tulajdonban működik egy társadalmi vállalkozás. Éppen ellenkezőleg, ezek egymást tudják segíteni azzal, hogy hálózatosodnak. Az önkormányzat szerepe ebben az esetben a helyi adottságokban rejlik, amelyre viszont nem lehet alternatíva más vállalkozásoknak, csak ha azok is abban a térségben működnek. Mert, ha egy vállalkozás, ténylegesen beváltja a hozzá fűzött reményeket, akkor az felkelti a figyelmet maga körül. Ennek a feltétele pedig a finanszírozási kérdés megoldása. Később láthatjuk, hogy a FESZOFÉ által készített termékek és szolgáltatás értékesítéséből származó jövedelem mellett szerepel az önkormányzat éves kerete, a közszolgáltatási szerződések jóvoltából az ellátott feladatok (városgazdálkodás, kertészet, parkfenntartás, járdaburkolat-javítás stb.) után, ill. a Belügyminisztériumtól kapott támogatás, ami az országossá bővített hajléktalan közfoglalkoztatási programból származik.

Szervezeti struktúra

A FESZOFÉ 100%-ban Ferencváros önkormányzatának tulajdonában álló gazdasági társaság, amely Nonprofit Kft.-ként működik. A társaságra vonatkoznak a gazdasági társaságokról szóló törvényben meghatározott jogszabályok. A nonprofit jelleg lényege pedig, hogy a nyereséget nem lehet kivenni a cégből, hanem vissza kell forgatni. A FESZOFÉ tehát teljes mértékben piaci

¹⁸ Ami ezt lehetővé tudná tenni: az Európai Szociális Vállalkozási Alapok (european social entrepreneurship funds)

szereplő, azonban nem profitorientált, a lényeg a társadalmi cél elérése. Azt, hogy a nyereség hány százalékát forgatják vissza vagy kapnak-e plusztámogatást, minden évben az önkormányzat dönti el. A jelenleg vonatkozó jogszabályok szerint a FESZOFÉ szociális foglalkoztató, de nem a szociális ellátórendszer része, így a béremelések és egyéb juttatások az itt dolgozókat nem érintik.¹⁹

A tulajdonos önkormányzat alatt a társaság működéséért az ügyvezető igazgató felel, aki felett a munkáltatói jogokat a polgármester és az önkormányzati testület gyakorolja. Az ügyvezető igazgató az, aki minden évben, április-május körül, beterjeszti az éves üzleti tervet az önkormányzati testület elé. Ez alapján határozza meg a testület a FESZOFÉ működési támogatását, ill. kerül megtárgyalásra a két fél közötti közfoglalkoztatási szerződés, ami a társaság gazdasági tevékenységének nagy részét adja, úgy, mint a városgazdálkodás, a kertészet, a parkfenntartás stb. Az igazgató és az önkormányzat között található az ellenőrző bizottság, amelynek beleszólási jogköre nincs a tevékenységbe, csak ellenőrzési feladatokat lát el. Az ügyvezető igazgató alatt a szervezet háromfelé oszlik. A közterületi ágazatnak és a varrodai részlegnek van ágazatvezetője, valamint a nyomda-könyvkötő és a csomagoló is egy irányítás alatt áll.²⁰ A munkaügy egy külön ágba tartozik, ezen kívül pedig egy titkárnő és egy pénzügyekkel foglalkozó kolléga látja el a társaság működésével kapcsolatos feladatokat. Az ágazatvezetők alatti következő szint a csoportvezetők, akik vagy a telephelyen vagy a terepen látnak el irányítási feladatokat.²¹ A felvázolt struktúrából is látható, hogy az önkormányzat és a társaság vezetője közötti együttműködés alapvetően határozza meg a működési kereteket és a tevékenység hatékonyságát. Egy jó kapcsolat pozitív hatással lehet, hisz nagyobb anyagi kapacitások és tudásbázis áll rendelkezésre a helyi adottságokról és igényekről, mint más társadalmi vállalkozások esetében. Így ez a típusú társadalmi vállalkozás igen hatékonyan tud részt venni a helyi foglalkoztatási ráta javításában. Másrészt a kötődés azt is jelenti, hogy a társaság léte és sikeressége nem csupán a piac által meghatározott tényezőktől, hanem önkormányzati és akár politikai stratégiáktól és döntésektől is függ. A legfőbb megrendelő maga az önkormányzat saját feladatainak ellátása során. Az ilyen megrendelések nélkül a FESZOFÉ ellehetetlenedne annak ellenére is, hogy van egy 25 év alatt kialakult (és folyamatosan változó) vevői köre.²²

A belső struktúrát tekintve a közfoglalkoztatottak (hajléktalan és nem hajléktalan) és a megváltozott munkaképességűek mellett egy viszonylag kis létszámú, nem megváltozott munkaképességű és állandó alkalmazotti kör található.²³ Ők felelnek a vállalkozás mindennapi működéséhez szükséges feladatok ellátásáért (pl. ágazatvezetők).

A FESZOFÉ tevékenységi köre

A közfoglalkoztatottak azok, akik a kerületben állandó lakcímmel rendelkeznek és a budapesti hajléktalanok. A megváltozott munkaképességű lakosok között nincs megkötés, hogy csak ferenccvárosiak lehetnek. Pontos arányokat azért nehéz megadni a hajléktalanoknál, mert óriási a fluktuáció. A csökkentett munkaképességű foglalkoztatottak 1/3-a kerületi lakos. A „normál” közfoglalkoztatottak kizárólag IX. kerületi lakosok.²⁴

A foglalkoztatás bővítésével kapcsolatban elmondható, hogy 300-400 fővel a vállalat ideálisan működtethető. Ebből a hajléktalanok 150-200 főt, a lakcímmel rendelkezők 100 főt a megváltozott munkaképességűek pedig 50-70 főt tesznek ki. Utóbbiak a szabászat –és varroda, könyvkötészet, nyomda és csomagoló részben dolgoznak a cégnél. A belső munkamegosztásban

¹⁹ Interjú Sebők Endrével, a FESZOFÉ ügyvezető igazgatójával, 3.

<https://drive.google.com/open?id=0ByPITPdypGkWbVdLNEloMW9zR0U>

²⁰ A FESZOFÉ Nonprofit kft. hivatalos honlapja.

²¹ Interjú Sebők Endrével, a FESZOFÉ ügyvezető igazgatójával, 4.

²² Uo., 4.

²³ Uo., 1.

²⁴ Uo., 1.

a közterületi ágazat kívánja meg a legtöbb munkaeerőt. Itt a csökkentett munkaképességűek sokkal kevesebb arányban vannak jelen, főleg a közfoglalkoztatottak végzik a területben az összes városgazdálkodási feladatot, beleértve a kertészetet is.

A dolgozók nagy része alacsony iskolai végzettséggel rendelkezik, de ahogyan azt Sebők Endre is állítja, a legfontosabb lépés, hogy újra rendszert vigyenek az emberek életébe. A segélyekből való megélés nem lehet követendő példa, hiszen a szociális ellátórendszer ezt nem képes fenntartani.

A társadalmi vállalkozások céljai között szerepel az értékteremtés, amely akár közvetlen, ill. közvetett módon is teljesülhet. A FESZOFÉ-nél mindkettő teljesül, mert a brikettgyártás, virágföldgyártás közvetlenül értéket teremtenek, de ez közvetetten csatlakozik a környezeti fenntarthatóság követelményeihez is. Míg a virágföldgyártás külső piacra történik, addig a brikettgyártásból kikerülő termék többnyire (90%-ban) szociális kiosztásra kerül. A nehézségeket versenyképesség növelésével lehetne leküzdeni, de a folyamatos termelés mellett az azonos minőségű termékek produkálásában is hátránya van a kimondottan piaci szereplőkkel szemben.²⁵ Gazdasági társaságként működő szervezetnél még versenyhátrányt jelent az, hogy alacsonyabban a bérkategóriák is, ill. kevésbé motiválhatók a munkavállalók a piaci szereplőkkel ellentétben. Ennek kompenzálása miatt a megváltozott munkaképességűeknek és a közfoglalkoztatottnak az állam részben vagy teljesen állja a bérét. Viszont ezt a megrendelői oldalon nem minden esetben veszik figyelembe. A termékjelölés, hogy fogyatékkal élő csinálta nem tudja elensúlyozni a hátrányt, ráadásul nem minden munkafolyamatba bevonhatók.

A szervezet jellegéből adódóan rendelkeznek szociális munkásokkal és mentorokkal is. A szociális segítő szférának fontos szerepe van a hajléktalanoknál, de azt a veszélyt látni kell, hogy közvetve vagy közvetlenül is rögzíti a hajléktalan meglévő szociális állapotát. A hajléktalanok esetében az állapot rögzítésének a kérdése fennáll, ha a szociális munkás pokróccal, teával vagy egyéb olyan eszközzel próbál segíteni, amellyel az akut problémákat orvosolni tudja, de nem segít azon, hogy a hajléktalan kikerüljön a jelenlegi állapotából.

A hajléktalanfoglalkoztatás

Az tapasztalható, hogy hajléktalanok esetében, hogy nehezen szoknak hozzá a munkaidőhöz és felügyeletre szorulnak. A munkavégzés csak 8 órában folyik, mivel ha ez több vagy kevesebb lenne, az elvégzett munka nem lenne hatékony. A bérkifizetés utáni napokban pedig a veszéllyel kell számolni, hogy a munkában megjelenők létszáma radikálisan visszaesik, ami pedig demotiválja azokat, akik dolgoznak. Emiatt fontos betartani a 10-i kifizetést vagy az ahhoz legközelebbi pénteket, mert még így is elmondható, hogy hétfőn sem mennek be az emberek dolgozni.²⁶ Akik tovább tudnak lépni többnyire a legjobb munkaeerőt képviselik a FESZOFÉ-nél. Az ő hiányuk rövidtávon mindig érezhető.

A programban részt vevőkről, hogy később hány százalékban tudtak elhelyezkedni más munkahelyen nincs konkrét kimutatás. Sebők Endre meglátása az, ha szerencsésük van, akkor elmennek valahova dolgozni. Egy részük ott marad, a másik részüknek a fele visszajön a FESZOFÉ-hoz, a maradék pedig nem jön vissza, mert nem akar még egyszer a FESZOFÉ-nél dolgozni. Az arányok nagyon változóak. Nyári időszakban viszonylag sokan elmennek, téli időszakban pedig visszajönnének. Nincs két egyforma év, de még hónap sem.²⁷

²⁵Uo., 2.

²⁶Uo., 6.

²⁷Uo., 6.

A fogyatékkal élők foglalkoztatása

Ahogy a „Munka méltósága” 2013-as projektben rögzítve van, nincs a fogyatékos személyekre vonatkozó meghatározás.²⁸ Az ombudsman ebben a dokumentumban a FESZOFÉ által foglalkoztatott társadalmi csoportokat vizsgálja. Fontos azt látni, hogy érintett társadalmi probléma nem országonként jelentkezik, éppen ezért szükséges az állami és a civil szektor összefogása az Európai Unió célkitűzéseivel egyetértésben. De hogyan is próbál a FESZOFÉ ezen a helyzeten javítani?

A nyomda és könyvkötészetéről elmondható, hogy stabil háttérrel rendelkezik így a megrendelések – irodai nyomtatványok, reklámanyagok – jóvoltából folyamatos munkát tudnak biztosítani a csökkentett munkaképességűek számára. A szolgáltatások közé tartozik a címkekészítés és a vonalkódolás is. A helyi adottságoknak köszönhetően a ferencvárosi általános iskolák számára tudnak különböző kiadványokat díjmentesen biztosítani.

A varroda és szabászat a textil részlegen az önkormányzati megrendeléseken kívül magáncégeknek is vállal megbízásokat. Sajnos igazán komoly marketing tevékenység nem zajlik, ennek erősítésében mi jelentős fejlődési potenciált látunk. Az ügyvezető igazgató elmondásai alapján, nehéz úgy piacot találni és kutatni, hogy a tisztán piaci körülményekhez kell igazodni a meglévő munkavállalói állománnyal. Ennek ellenére a varrónők például ügyesek, csak ott meg eléggé alacsony árak vannak a kínai és távol-keleti termékek miatt. Igazából a kis darabszámú, egyedi varrodai meg textilipari termékeknél van egy olyan szegmens, ahol lehet profitmaximalizálásra törekedni, de ennek is megvannak a nehézségei. Például a vevői kör változása a digitális nyomdák világában, ami miatt például a nyomda egyre kevésbé rentábilis. (FESZOFÉ 2015, 6-8)

Remekül kiegészíti a tevékenységet a vegyes csomagoló részleg, amely az élelmiszerek kivételével bárminemű kézi, ill. gépi csomagolásra kiterjed. Ezen a területen is lehetőség adódik a külső megrendelésekre, amely szintén lehetőséget ad a profit növelésére. Az említett területeken foglalkoztatják a csökkentett munkaképességű emberek többségét. A tranzitálás elsődleges munkapiaci helyeket céloz meg, de mint említettük korábban a legjobb dolgozókat vesztik el ilyen módon. Pótlékokkal próbálják a béreket kompenzálni, de a vállalkozási szférában a másfélszeresét tudják fizetni a munkavállalóknak. Sebők Endre véleménye szerint, többnyire kihasználják az embereket, mert idénymunkára viszik el, és a munkavállaló visszajön a FESZOFÉ-ba. Példaként lehet említeni azt, hogy nem fizetik ki a munkavállalót, kevesebbet adnak a munkáért. Kb. 5-6% további munkahelyet tud találni. A folyamat, hogy erről a munkahelyről egy másik munkahelyre kerül a munkavállaló nagyban elősegíti a további esélyeket. A kihívás és probléma is egyben az, hogy a fejlesztések arányában nehéz annyi szakképzett munkaerőt találni ebben a bérkategóriában, hogy fel tudja venni a FESZOFÉ a versenyt a versenypiaci szféra többi szereplőjével.²⁹

A FESZOFÉ részvétele helyi programokban

A vállalkozás fejlődésében és tevékenységi körének bővülésében komoly szerepet játszottak a hazai támogatási programok. A FESZOFÉ budapesti elhelyezkedése miatt uniós támogatásra nem igazán tud pályázni, ennek megfelelően a Nonprofit Kft. a hazai programoknak és támogatásoknak köszönheti sikeres fejlesztéseit³⁰. Ahogy azt az ügyvezető igazgató is kifejtette a hajléktalanfoglalkoztatási programok komoly részét képezik a pénzügyi költségvetésnek. Az első ilyen program 2012-ben az ún. Lélek Program (Lakhatási, Életviteli, Lelkisegítésgnyújtási és Egzisztenciateremtési Közösségi Program) volt, amiben több önkormányzat vett részt, és aminek

²⁸ A Munka Méltósága projekt. 2013/14. 48.

²⁹ Interjú Sebők Endrével, a FESZOFÉ ügyvezető igazgatójával.

³⁰ Uo., 3-4.

célja Ferencvárosban a hajléktalanság megszüntetése és a hajléktalanná vált emberek reintegrációja volt. A program komplex módon kívánt küzdeni a hajléktalanság kialakulása ellen, például lakbértámogatás révén, de ugyanilyen hangsúlyos szerepet kaptak az olyan fórumok, amelyeken a lakosság szolidaritását kívánták növelni a hajléktalannal szemben. A Lélek-pontokon dolgozó szociális munkások segítettek az egyedi esetek kezelésében, valamint erős kapcsolatban álltak a FESZOFÉ-val. A program másik kiemelkedő eleme az volt, hogy a hajléktalannak esélyük legyen saját egzisztenciájuk megteremtésére, a helyi közfoglalkoztató, a FESZOFÉ keretein belül végzett közfoglalkoztatás által. (Budapest IX. Kerület Ferencváros Önkormányzata, 3-7) A komplex szemléletet követendő példának tartjuk minden hasonló program keretében, hiszen egészen az utcától a saját egzisztencia megteremtéséig kíséri végig az embert. A FESZOFÉ esetében kiemelt prioritás az, hogy az ott végzett munka értékteremtő legyen, és részben a piacra termeljen, így elválik a „szokásos” közfoglalkoztatástól. A program sikerét mutatja, hogy 2012-ben 5 fő foglalkoztatásával kezdte a programot és ez már 2012 év végére felment közel 250 főre. Ezzel a FESZOFÉ lett a legnagyobb hajléktalan közfoglalkoztató.³¹ A Nemzeti Erőforrás Minisztérium erre a programra 60 millió forintot fordított. Véleményünk szerint viszonylag kevés pénzből nagy társadalmi hatást sikerült elérni, mert a program átgondolt volt és komplex szemléletű. (Budapest IX. Kerület Ferencváros Önkormányzata, 14-15)

A Lélek-programon kívül meg kell említeni a József Attila tervet (JAT), amely egy város rehabilitációs program volt. A IX. kerület is pályázott és nyert is 2,8 milliárd forintot.³² A JAT keretében a FESZOFÉ létrehozott egy Munkaerő-piaci Szolgáltató Irodát, amely állasközvetítői tevékenységet folytatott, ill. szakképzéseket szervezett. (FESZOFÉ 2015, 10) Ezek a szakképzések (targoncakezelő, kerti gépkezelő, kertész OKJ-s képzések) még ma is mennek. A program keretében tartott életmód előadások viszont már nem működnek.³³

A legnagyobb előrelépést mégis a vállalkozás saját programja, az „Utcáról a munka világába start mintaprogram” jelentette. Ez nem pályázat volt, hanem egy saját fejlesztésű program, amihez a Belügyminisztériumtól kaptak támogatást, majd elismerő oklevelet, és amelyet 2014-15-ben országossá bővítettek.³⁴ A program három lépcsőben került lebonyolításra, és komoly fejlesztési lehetőségeket jelentett. A program első ütemének fő célkitűzése az volt, hogy a hajléktalanfoglalkoztatás egész évben, rotációs rendszerben működhessen. A fő tevékenység az értékteremtés és a zöldkörnyezet megóvása volt, hiszen a kapott pénzt a kertészeti ágazat bővítésére is felhasználták. Az első ütem 2013. november 1-től 2014. április 30-ig tartott, és 100 munkahelyi státuszt hoztak létre. A foglalkoztatás napi 8 órában, 6 hónapon keresztül zajlott, a teljes költség több mint 105 millió forint volt. Mindemellett 2013-ban a FESZOFÉ-nak a Start mintaprogram mellett még kb. 400 hajléktalan dolgozója volt. (FESZOFÉ 2015, 9-11) A Start program második ütemében már 200 fő közfoglalkoztatását támogatták. Komoly fejlesztések is megvalósultak, mint pl. a brikettáló üzem és egyéb, késztermékek csomagolásához szükséges gépek üzembe helyezése. Kerti munkás szakképzést is indított a FESZOFÉ 20 fő részvételével. A második ütem időszakában 18 főnek sikerült az elsődleges munkaerőpiacra visszakerülnie. Mindközben a Munkaerő-piaci Szolgáltató Iroda is működött, és több mint 40 hajléktalan állt vele rendszeres kapcsolatban. A foglalkoztatottak száma 2014-ben majdnem elérte a 900 főt. (FESZOFÉ 2015, 9-11) A program harmadik üteme 2016. február 29.-ig tartott és összköltsége majdnem 220 millió forint. 14 millió forint volt az, amiből 135 fő 8 órás foglalkoztatását tudták támogatni, valamint nagyobb léptékű gépbeszerzésre és fejlesztésre is lehetőség volt. A FESZOFÉ célja továbbfejleszteni kertészeti tevékenységét, ill. a brikettáló üzemet. Ennek érdekében kerül beszerzésre gyalog kíséretű targonca, valamint termőföld és komposzt előállítására és csomagolására képes gépek. (FESZOFÉ 2015, 12-13) Az előállított brikett 90%-a szociális ki-

³¹ Interjú Sebők Endrével, a FESZOFÉ ügyvezető igazgatójával. 4.

³² József Attila Terv – Lendületben Ferencváros Városrehabilitációja hivatalos honlapja.

³³ Interjú Sebők Endrével, a FESZOFÉ ügyvezető igazgatójával. 2

³⁴ Uo., 4.

osztásra kerül, még a virágföldet remélhetőleg a külső piacon sikerül értékesíteni. A nyomda, a varroda és kézi csomagoló is külső piacra termelnek.³⁵

Eredmények és hiányosságok

A FESZOFÉ saját programját 2014-15 során országos méretűre bővítették, hisz a fent bemutatott eredmények is igazolják, hogy a vállalkozás nagyban hozzá tudott járulni a hajléktalan foglalkoztatás előremozdításához, legfőképpen Ferencvárosban. A Munkaerő-piaci Szolgáltató Iroda létrehozása is illeszkedik ebbe a rendszerbe, csak úgy, mint a szakképzések rendezése. A vállalat ily módon végig tudja kísérni a munkavállalót egy egész úton – onnantól, hogy a hajléktalan jelentkezik hozzájuk, a FESZOFÉ-nél lehetőséget kap, hogy (újra) felvegye a munkához szükséges attitűdöt és viselkedési mintákat, valamint hogy valamiféle szakképzést kapjon – amellet, hogy itt is kap fizetést és egyéb természetbeni juttatásokat. Legjobb esetben pedig, az itt elért fejlődésnek köszönhetően, visszakerülhet az elsődleges munkaerő-piacra.

Sajnálattal tekintünk viszont arra, hogy az életmód tanácsadási programok jelenleg nem működnek, pedig a Lélek-program keretében ezeket létrehozták. További ötletként merült fel, hogy a foglalkoztatás minőségét tovább lehetne javítani, ha a FESZOFÉ-ban dolgozó hajléktalanok részére már a program elején tudnának biztosítani megfelelő, kulturált szállást. A kerületben négy hajléktalanszálló és egy nappali melegedő is található. (Budapest IX. Kerület Ferencváros Önkormányzata, 2) A FESZOFÉ vezetése is szeretné, hogy az egyik szállón csak a saját dolgozók lakhassanak, és a költségeket a főváros állja. Ez évente kb. 5-10 millió forintot jelentene. A törekvés azonban sajnos egyelőre elakadt.³⁶ A további fejlesztési irányok meghatározásának nagyobb megalapozottságot adhatna egy olyan követési rendszer kialakítása, amellyel pontosabb információkat gyűjthetnének arról, hogy a programból kikerült munkavállalók milyen eredményekkel tudnak elhelyezkedni.

Más térségekben való adaptáció

A FESZOFÉ egy hatékony modellt tudott kidolgozni céljai elérése érdekében. Ezek után természetesnek is tűnhet, hogy az állam az ország más területein is szerette volna megkísérlni hasonló vállalkozások fejlesztését. Az Országos Hajléktalan Mintaprogram teljes mértékben átvette a FESZOFÉ zöld szemléletét, komplex gondolkodásmódját, és a tevékenységbe bevonta az önkormányzatok mellett, az egyházakat és a civil szférát is. A mintaprogram a fővárost és 13 megye 23 közfoglalkoztatóját érintette. A tevékenységi kör nagyjából lefedi a már felsoroltakat: kertészeti munka, parkgondozás, brikettálás, textilgyártás stb. Az előállított fűtőanyag egy részét itt is a dolgozók kapják, a megtermelt zöldségféléket a közétkeztetésben használják fel, a dísznövényeket pedig közparkokba ültetik ki. Februárig összesen 819 fő vett részt a programban, és 15,1%-uk került vissza az elsődleges munkapiacra. A hajléktalanok foglalkoztatása mellett itt is tartottak szemléletformáló programokat, támogatták a résztvevők ruházzkodását és az étkezését. (Belügyminisztérium 2016)

Egy FESZOFÉ-hoz hasonló vállalat adaptálásának alapfeltétele a helyi igények és adottságok pontos feltérképezése. A foglalkoztató példájával élve: a FESZOFÉ 2011-ig súlyos pénzekért szállította el a fahulladékot. Sebők Endre, a jelenlegi ügyvezető igazgató egyik első lépése az volt, hogy az önkormányzatnál pályázott 5 millió forintra a fűtési rendszer vegyes tüzelésűvé való átalakítására. Így növelni tudják a költséghatékonyságot, hisz a fűtésszámla is csökkent és a fahulladék elszállítását sem kellett fizetni. Amit nem használtak fel, abból brikettet csináltak, amit a nehéz helyzetben lévőknek lehetett kiosztani vagy éppen külső piacokon lehetett értékesíteni. Az ilyen egyszerű, de teljesen logikus lépések mindenhol adaptálhatók. A tevékenységi

³⁵ Interjú Sebők Endrével, a FESZOFÉ ügyvezető igazgatójával. 2.

³⁶Uo. 2.

kört azonban a városi környezet lehatárolja, vidéken akár még állattartást és nagyobb mennyiségű növénytermesztést is meg lehet próbálni – pont ezért a szociális szövetkezeteket például jó iránynak tekinthetők. A kiindulási alap az kell, hogy legyen, hogy „nincs olyan település Magyarországon, ahol ne lehetne értelmes munkát találni a közfoglalkoztatásban”.³⁷

Összefoglalás, konklúziók

Magyarországon a társadalmi vállalkozás fogalma, ill. a különböző jogi formák mai napig tisztázatlanok, ami a szektor népszerűségét és a befektetői bizalmat semmiképpen nem pozitívan befolyásolja. A társadalmi vállalkozásokra hivatalos minősítés Magyarországon jelenleg nincs, ill. a vállalkozási tevékenységekre vonatkozó rendelkezések különböző, egymással sokszor nem összhangban lévő jogszabályokban jelennek meg.

Az uniós leírások szerint a társadalmi vállalkozások által leggyakrabban érintett területek között szerepel a munka világába történő integráció, vagy reintegráció, ami vonatkozhat például – ahogy a FESZOFÉ esetében bemutattuk - csökkentett munkaképességekre, hajléktalan munkavállalókra. Emellett nyújthatnak személyre szabott szociális szolgáltatásokat is – mint életviteli, egészségügyi, képzési, gyermekvigyázási stb. szolgáltatások – ami azonban az általunk vizsgált FESZOFÉ Nonprofit Kft. esetében egyelőre nem valósul meg, és jövőbeni célként sem szerepel. Továbbá az ilyen típusú vállalkozások gyakran vesznek részt az elmaradott térségek helyi fejlesztésében. Ferencváros esetében megállapítható, hogy bár Budapesten belül egy abszolút elmaradott térségről van szó, ha uniós lencsén keresztül nézzük, Budapest fejlett régiónak számít. Így bár ennek a kritériumnak, ha szigorúan nézzük, a vállalat nem felel meg maximálisan, de logikájában ugyanazt a célt kívánja elérni. A definíció szerinti további tevékenységek között szerepel még az újrahasznosítás, természetvédelem, innováció is, amelyek szintén megvalósulnak az esetünkben.³⁸

A fentiek alapján a következtetésünk az, hogy az EU-s definíció szerint a társadalmi vállalkozás kategóriájába esik az általunk tárgyalt FESZOFÉ Nonprofit Kft. Az EU is elismeri, hogy nem létezik egy tisztán lehatárolt és egységes definíció a társadalmi vállalkozások esetében. Azonban habár definíció szerint beleesik a társadalmi vállalkozás kategóriába, amit az EU ráadásul elviekben támogat, a szokásos finanszírozási rendszer számára láthatatlan a fővárosi elhelyezkedése miatt. Tehát véleményünk szerint egy olyan alapot kéne nyitni külön a szociális vállalkozásoknak, ami nem elhelyezkedés szerint diszkriminál.

Az általunk vizsgált FESZOFÉ Nonprofit Kft. egy rendkívül sajátos vállalkozás, amely 2012 óta a legnagyobb hajléktalanfoglalkoztató az országban. Hatékonyágát és sikerességét a Belügyminisztérium által átadott díj mellett az is igazolja, hogy programját 2014-15 során országos méretűre bővítették. A megvalósított programok komplex megoldást kínáltak, és igyekeztek alkalmazkodni a helyi igényekhez. A vállalat hozzá tud járulni a kerületben a zöld szemlélet megvalósításához és terjesztéséhez, esélyt ad a megváltozott munkaképességű munkavállalók és a hajléktalanok számára is, hogy visszakerülhessenek a munka világába.

Sajnálattal tekintünk viszont arra, hogy az életmód tanácsadási programok jelenleg nem működnek, habár a Lélek-program keretében ezeket létrehozták. További javaslatunk, hogy a FESZOFÉ Nonprofit Kft. által megtermelt termékek – pl. a textil részleg esetében – nagyobb marketingben részesüljenek, hiszen a tudatos fogyasztók ebben az esetben potenciális célcsoportok lehetnek. Ezen kívül ötletként merült fel, hogy a foglalkoztatás minőségét tovább lehetne javítani, ha a FESZOFÉ-ban dolgozó hajléktalanok részére már a program elején tudnának biztosítani megfelelő, kulturált szállást. A további fejlesztési irányok meghatározásának nagyobb megvalósíthatóságot adhatna egy követési rendszer kialakítása, ami pontos információkat és adatokat

³⁷ Interjú Sebők Endrével, a FESZOFÉ ügyvezető igazgatójával. 6-7.

³⁸ Az Európai Bizottság honlapja.

közölhetne a programból kikerülők elhelyezkedéséről, hiszen végső soron ez határozza meg a vállalat tevékenységének hatékonyságát.

Irodalomjegyzék

- BELÜGYMINISZTERIUM közfoglalkoztatási portálja (2016): Folytatódik az országos hajléktalan mintaprogram. Forrás: <http://kozfoglalkoztatás.kormany.hu/folytatodik-az-orszagos-hajlektalan-mintaprogram>, Letöltés ideje: 2016.09.28.
- BUDAPEST IX. KERÜLET FERENCVÁROS ÖNKORMÁNYZATA (2011): Lélek Program – Komplex program a Ferencvárosban élő hajléktalan-ellátás fejlesztésére és megelőzésére. Forrás: http://www.ferencvaros.hu/doks/otevk_111219_TEST/TEST_286_11_M1.pdf, Letöltés ideje: 2016. 09. 26.
- DEFOURNY, J. - NYSSSENS M. (2012): The EMES Approach of Social Enterprisein a Comparative Perspective. EMES WorkingPaper, No 12-03.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG HONLAPJA: http://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises_en, Letöltés ideje: 2016.09.20.
- FESZOFÉ saját kiadványa: Utcáról a munka világába.
- JÓZSEF ATTILA TERV – LENDÜLETBEN FERENCVÁROS VÁROSREHABILITÁCIÓJA HIVATALOS HONLAPJA. Projekt bemutatása Forrás: <http://jozsefattilaterv.hu/a-program-bemutatasa/> Letöltés ideje: 2016.09.27.
- KISS J. (2015): Társadalmi célok, gazdasági tevékenységek – A társadalmi vállalkozások definíciói. In: Civil Szemle. 2015/1., 5-22.
- KUTI E. - MARSCHALL M. (1995): A *nonprofit szektor fogalma*. Egy definíciós vita és ami mögötte van. *Esély*. 1. 1995.
- PETHEŐ A. I. (2009): A vállalati társadalmi felelősségvállaláson túl: a szociális vállalkozás. Phd értekezés. Budapest. Budapesti Corvinus Egyetem.
- SZABÓ M. - PETHEŐ A. (2009): GEM 2009 Magyarország, jelentés a szociális vállalkozások magyarországi helyzetéről. In: Globális Vállalkozói Monitor Magyarország jelentések Forrás: <http://www.gemconsortium.org/docs/2620/gem-hungary-2009-social-entrepreneurship-report>, Letöltés ideje: 2016.09.20.
- VARGA É. (2011): A társadalmi vállalkozások ökoszisztémája. Nemzetközi példák és jó gyakorlatok. NESST. Forrás: <http://www.nesst.org/wp-content/uploads/2014/05/At%C3%A1rsadalmi-v%C3%A1llalkoz%C3%A1sok-%C3%B6kosziszt%C3%A9m%C3%A1ja.pdf>, Letöltés ideje: 2016.08.20.